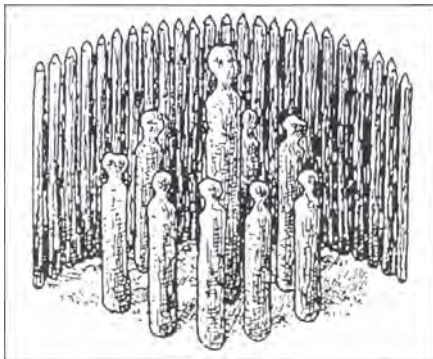

Slovanská mytológia (1)

Problematika výskumu a základné črty

Tatiana Podolinská

Ak zväžeme fakt, že v percentuálnom zložení Európanov zastupujú Slovania nemenej ako tretinu a že zaujímajú podstatnú časť územia európskeho kontinentu, je súčasný nárast záujmu neslovanských národov o slovanskú históriu pochopiteľný. Po páde železnej opony a po prijatí stredo-, východo- a juhoeurópskych krajín do Európskej únie sa výrazne posilnil slovanský element v aktívnej európskej zóne – jeho kultúra, história, zvyky a v neposlednom rade i náboženstvo sa konečne začínajú chápať ako nedeliteľná súčasť európskej tradície.

Rekonštrukcia kultového miesta v Pohansku pri Břeclavi

Pri zbežnom prelistovaní základných európskych encyklopédií veľmi rýchlo zistíme, že vinou jazykových, geografických a v minulosti i politických bariér sa západní autori venujú tejto problematike len veľmi okrajovo a neproporčne, väčšinou čerpajúc zo zastaraných zdrojov a z iných encyklopedických prác. Preto kvalitné a kompetentné diela k tejto problematike zatiaľ môžeme hľadať len u autorov slovanského pôvodu.

Dnešný stav bádania

Termín slovanská mytológia používaný vo väčšine prác o náboženstve a kulte starých Slovanov je vlastne nesprávny. V skutočnosti ucelený a systematicky poprepájaný súbor rozprávání o bohoch a démonických bytostiach, ktoré naplňujú definíciu termínu mytológia (*mythos a logos*, teda mýtus a poriadok/systém), v slovanskom prostredí nejestvuje.

Sú vedci, ktorí tvrdia, že takýto systém rozprávání o bohoch v slovanskom prostredí existoval, a to minimálne v období praslovanskej jednoty, čo dokladajú istými základnými spoločnými črtami jed-

notlivých slovanských panteónov a neskorších ústnych národných tradícií.

Napriek tomu, že podivnou zhodou historických okolností sa nedochoval ani jediný autentický mýtus slovanského pôvodu, jestvuje množstvo rekonštrukcií neskoršieho dáta, pričom väčšinou sa pracuje metódou klasickej komparatistiky. Okrem tradičných disciplín, ako sú história a archeológia, tu k slovu prichádzajú disciplíny ako porovnávací veda o náboženstve (súčasť religionistiky), porovnávací jazykoveda (presnejšie etnolingvistiká) a folkloristika. Preto sa okrem historických písomných prameňov a archeologických vykopávkov berú do úvahy aj miestne toponymá (lokálne názvy miest, riek, vrchov a pod.) a ústna ľudová tradícia omnoho neskoršieho pôvodu, zachytená väčšinou v 18. a 19. storočí (tzv. folklór).

Oproti mytologickým školám, ktoré vychádzali z predpokladu, že slovanská mytológia existovala, a preto sa môžeme pokúšať o jej rekonštrukciu, sa dnes čoraz častejšie stretávame s tézou, že tieto rekonštrukcie sú umelé. Skeptický prúd bádateľov tvrdí, že niečo ako jednotná panslovanská mytológia nikdy nejestvovalo a skôr by sme mali hovoriť o jednotlivých historických a lokálne odlišných slovanských pohanstvách, s viac či menej rozvinutými ústnymi tradíciami, ktoré ani miestne nemuseli vytvárať jednotný systém. Predpokladom na jeho vývoj je totiž mocenská centralizácia, ktorá so sebou prináša vznik štátneho kultu a štátneho náboženstva. S rozvinutými štátmi v slovanskom prostredí sa však stretávame až v kresťanskom období.

Slovania, podobne ako iné európske národy, prijímali kultúru písma ruka v ru-

ke s kresťanstvom. Kým v Anglicku, Írsku, vo Francúzsku a najmä na Islande došlo takmer okamžite k zaznamenávaniu pohanskej tradície, u Slovanov podobná situácia nenastala. Prvé písomné pamiatky sú výhradne kresťanského charakteru. Ak si chceme vytvoriť dobový obraz o slovanskom pohanstve, musíme siahnuť po historických správach cudzincov, historikov, pisárov, cisárov, ba aj kupcov, ktorí mnohé opisované udalosti nikdy nevideli, ale prebrali ich zo starších správ či z rozprávání svedkov. Ak aj čerpajú z vlastnej skúsenosti, sú to opisy Neslovanov, ktorí tieto udalosti síce videli, ale neporozumeli im alebo im porozumeli inak, na základe svojej vlastnej náboženskej a kultúrnej tradície.

Polyteizmus verzus henoteizmus

V súvislosti so Slovanmi sa ako všeobecná črta ich pohanstva spomína polyteizmus – teda jav uctievania viacerých antropomorfných špecializovaných božstiev (čo je vlastne základný predpoklad existencie panteónu). Stretávame sa s ním pri všetkých veľkých skupinách Indoeurópanov, Indov, Iráncov, Chetitov, Grékov, Rimanov, Keltov i Germánov. Antropomorfné božstvá uctievali aj kočovné iránske kmene Skýtov a Sarmatov, ktoré zrejme mali na Slovanov v procese ich etnogenézy veľký vplyv.

Najstaršia historická správa o náboženských predstavách Slovanov zo 6. storočia po Kristovi z pera Prokopia Cézarejského však prekvapivo hovorí o úcte Slovanov k jednému bohu: „*Veria, že je jediný boh, tvorca blesku a jediný pán všetkých vecí, a obetujú mu býky a iné zvieratá všetkého druhu. Nevedia, čo je neľútostný osud, a napokon mu ani neprikladujú nejaký vplyv na ľudí. Keď sa potom priblíži ich smrť – či už ochorejú, alebo idú do vojny –, sľubujú bohu, že ak nezahynú, prinesú mu dakovnú obeť, a keď vyviaznu, obetujú mu, čo predtým sľúbili, a predstavujú si, že vykúpili svoj život za cenu tejto obety. Ďalej uctievali rieky, vodné víly a ďalšie božstvá, obetujú im a pri obetách poznávajú veštbu...*“

Byzantský historik Prokopios pochádzal z helénskej rodiny, a preto v jeho opise slovanského náboženstva musíme hľadať tzv. *interpretatio graeca*, teda výklad v gréckom kontexte – v tomto prípa-